

COLABORAREA LUI NICOLAE DENSUȘIANU LA *JAHRESBERICHTE DER GESCHICHTSWISSENSCHAFT*, REVISTA SOCIETĂȚII ISTORICILOR DIN BERLIN¹

DANIEL I. IANCU

Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva
Secția de Etnografie și Artă Populară Orăștie
danieliancu@yahoo.com

Cuvinte cheie: rapoarte istoriografice, Academia Română, Nicolae Densușianu, *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, Berlin

Keywords: historiographical reports, Romanian Academy, Nicolae Densușianu, *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, Berlin

Articolul de mai jos analizează modul în care Nicolae Densușianu a colaborat, ca urmare a recomandării Academiei Române, la revista Societății Istorice din Berlin, Jahresberichte der Geschichtswissenschaft, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului al XX-lea. Pe parcursul celor opt rapoarte istoriografice a fost recenzată, aproape exhaustiv, producția de carte istorică și filologică apărută în, sau referitoare la, spațiul românesc.

Națiunile se recomandă și se impun pe plan internațional ce destulă greutate, unul dintre aspecte fiind câștigarea respectului științific. O țară (prin reprezentanții ei), care nu produce nimic, sau dacă produce rezultatele nu îi sunt cunoscute și, mai recent, recunoscute, este evident în afara progresului științific. Marile națiuni, și aici nu este vorba despre numărul populației, se recomandă prin realizările lor, însă pentru ca acestea să poată fi apreciate ele trebuie mai întâi să fie cunoscute.

De-a lungul timpului au existat diferite metode de răspândire a cunoștințelor științifice acumulate, unul dintre cele mai uzitate până în prezent (acum la concurență cu alte mijloace, în special electronice), fiind revistele de specialitate de diverse tipuri, categorii, forme ori domenii de adresabilitate. Moda anuarelor științifice ia însă amploare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în principal și datorită încurajării științei de către entitățile statale mai mult sau mai puțin recent constituite și apariției ori dezvoltării activității diverselor Societăți sau Academii.

În această epocă de reevaluări și reconsiderări științifice, își fac apariția o suită de reviste care acumulează în paginile acelorași coperti nu doar spațiul național căruia i se circumscrie, ci apelează la specialiștii dintr-o multitudine impresionantă de alte

¹ Comunicarea de față s-a realizat în cadrul cercetării ce vizează *Discursul istoric al lui Nicolae Densușianu*, întreprinsă prin proiectul POSDRU/88/1.5./S/63269, intitulat „Bursele doctorale, premiază pentru creșterea competitivității și competențelor în cercetarea științifică” și derulat de Școala Doctorală din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia, suportul financiar fiind asigurat de Fondul Social European și de Guvernul României. Ea a fost prezentată în cadrul Sesiunii anuale de comunicări științifice a Muzeului Civilizației Dacice și Romane Deva, desfășurată la Deva în perioada 17-18 iunie 2010.

națiuni ori state dispuși a colabora la creionarea unei imagini de ansamblu, putem spune, universale. Globalismul științific a început cu mult înaintea globalismului politic.

Un rol aparte l-au avut, bineînțeles, publicațiile cu caracter istoric, acestea contribuind de altfel, la înțelegerea realităților politice prezente prin expunerea cauzelor și evenimentelor trecute. Dacă ne referim la *Revue historique* din Paris, la *Rapoartele anuale* ale Asociației Istoricilor Americani, ori la cele ale istoricilor englezi, ca să menționăm aici doar marile puteri științifice ale sfârșitului de secol XIX, atunci ne putem face o idee despre ceea ce a făcut și a însemnat știința istorică în respectiva perioadă. La acestea trebuie însă obligatoriu adăugată și revista Societății istoricilor din Berlin, *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, nu atât pentru a diversifica aria de apariție a publicațiilor științifice de gen, cât pentru valoarea contribuțiilor aduse de cei care trimiteau mai mult sau mai puțin periodic materialele promise.

Despre *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft* se cunosc destul de puține lucruri, cel puțin în mediul românesc deși, trebuie să o recunoaștem, importanța sa pentru știința istorică din România este covârșitoare. Și asta deoarece în paginile ei, timp de peste două decenii, au apărut o serie de articole care ne-au conferit practic statut de națiune științifică în domeniul istoriei și filologiei și ne-au alăturat comunității internaționale. Este vorba despre colaborarea lui Nicolae Densușianu la respectiva publicație, în urma recomandării trimise de Academia Română, colaborare concretizată în apariția a opt rapoarte istoriografice asupra cărora am mai insistat până acum² și vom reveni în continuare. Pentru a sublinia importanța unui asemenea demers, trebuie să mai precizăm, după cum a stabilit Alexandru Lapedatu în urmă cu aproape un secol, că publicarea unor asemenea informații a avut în mediul de influență germanică rolul pe care, pentru spațiul francofon, l-au jucat contribuțiile lui A. D. Xenopol la *Revue historique* din Paris³.

Pentru a putea însă înțelege importanța acestor repertorii bibliografice critice, este necesar să aruncăm o privire asupra evoluției revistei în această perioadă. *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft* a avut până la ora actuală, patru serii de apariții întinse pe parcursul a mai bine de 130 de ani. Înființată la inițiativa Societății Istoricilor din Berlin în anul 1880, prima serie, poate și cea mai reprezentativă ținând cont de contextul apariției, își încheie activitatea în anul 1916⁴. Scopul era conturarea unei imagini de ansamblu asupra istoriei universale prin redactarea de bibliografii critice de către unii dintre cei mai buni specialiști în diverse domenii de cercetare, însă totul s-a încheiat brusc din cauza condițiilor create de desfășurarea ostilităților în timpul Primului Război Mondial.

După 1920 publicația își reia apariția, însă de această dată caracterul ei mai restrictiv poate fi dedus și din schimbarea numelui în *Jahresberichte der deutschen Geschichte*⁵, schimbându-se practic fondul interesului rapoartelor. Până în 1927 revista apare la Breslau, apoi, din cauza dificultăților în special financiare din perioada de după război, s-a impus o nouă organizare, fără a fi însă sistată apariția, cea de-a doua serie încheindu-se abia la 1942, în timpul celui de-al doilea Război Mondial. Cu sprijinul organismelor guvernamentale, se trece și la o nouă structură ce cuprinde o parte bibliografică și una a rapoartelor dedicate progreselor în diverse domenii ale istoriei germane. Totuși, influențele politice și ideologice ale deceniilor 3 și 4 și-au pus

² Iancu 2011 b, p. 373-383.

³ Lapedatu 2008, p. 105.

⁴ *JdG-on line*, 19.09.2011.

⁵ *JdG-on line*, 19.09.2011.

amprenta asupra conținutului rapoartelor, astfel încât este necesar ca ele să fie studiate în consecință. Cea de-a treia serie este marcată de noile realități de după război, revista detaliind producția istoriografică între 1947 și 1989, după 1990 făcându-și apariția cea de-a patra serie, ce continuă și în prezent.

Revenind la prima serie, care reprezintă și centrul cercetării noastre din perspectiva receptării internaționale a producției de carte istorică și filologică românească, un prim punct de interes îl constituie detaliile tehnice ale volumelor în cauză. Calitatea tipăririi nu poate fi contestată în nici un caz, primul volum (apărut în 1880, dar care conține rapoarte pentru anul 1878), fiind editat de casa „Ernst Siegfried Mitter & Sohn – Königliche Hofbuchhandlung” din Berlin, având nu mai puțin de 675 de pagini (XII + 663). Lucrurile stau la fel și cu următoarele patru numere, abia din 1888 (numărul VI), editarea fiind încredințată casei „R. Gaertners Verlagsbuchhandlung – Hermann Heyfelder”, tot din Berlin, ce va asigura apariția *Jahresberichte*-ului până în 1902, la numărul XXIII. Ultima editură implicată în tipărirea publicației din 1903 până în 1916 este „Weidmannsche Buchhandlung”.

Un alt aspect legat de formă, este cel al numărului de pagini. De la început se înregistrează o creștere mai mult sau mai puțin constantă a volumului de pagini necesar cuprinderii tuturor rapoartelor, astfel încât, la sfârșitul anilor '90 ai secolului al XIX-lea, se ajunge la aproape 1500 de pagini pe volum, cum este de exemplu numărul XIX, din 1898. Din acest motiv, pornind cu anul 1904 (cuprinzând rapoarte despre cărțile și articolele din 1902), apar numerele duble, ce-și împart tematica în istoria antichității și a Germaniei (volumul I), respectiv în istoria celorlalte țări, diferite generalități și indici (volumul II).

În ceea ce privește concepția asupra conținutului și structura propriu-zisă a acestuia ele sunt tributare într-o oarecare măsură colegiului de editori – coordonatori, în primii ani, respectiv editorului unic în perioada următoare. Astfel, primele trei numere sunt publicate sub redacția unui colegiu de editori format din F. Abraham, J. Hermann și Edm. Meyer. Numerele IV și V sunt coordonate tot de trei persoane, doar că în locul lui Abraham îl găsim menționat pe J. Jastrow. Următorul număr este îngrijit doar de două persoane, deoarece nu-l mai are printre editori nici pe Edm. Meyer, iar începând cu numărul VII respectiva sarcină revine unui singur coordonator. Prin urmare, între 1884 și 1916 revista *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft* va fi condusă de J. Jastrow (numerele VII-XVII), Ernst Berner (numerele XVIII-XXV), respectiv Georg Schuster (în ultima perioadă).

Tot în această secțiune, trebuie făcută diferența între anul de referință, mai precis anul editării cărților „recenzate” și anul de apariție propriu-zisă a revistei. Acestea din urmă era decalat de obicei cu doi ani, însă există excepții care împing această diferență și mai mult, spre exemplu anuarul pe 1883 fiind editat abia în 1888, explicațiile de rigoare fiind consemnate în prefețele respectivelor volume, asupra cărora nu insistăm cu această ocazie.

Așa cum am menționat deja, structura volumelor evoluează, influențată de conținutul articolelor ce o compun. Cuprinsul primului număr începe cu *Antichitatea* (*Altertum*, p. 1-102), ce expune, pe parcursul a opt referate elaborate de specialiștii epocii, problemele referitoare la indieni, mezi și perși, la Egipt, la istoria evreilor și a grecilor, neocolind nici spațiul roman și al teritoriilor italiene, încheindu-se cu precizări asupra triburilor germanice din respectiva perioadă⁶. Partea a doua se referă la *Evul*

⁶ *JdG* 1878, I, 1880, p. IX.

Mediu (*Mittelalter*, p. 103-419), și conține 33 de articole atât despre statele germanice, cât și despre celelalte teritorii ale Europei acelei epoci⁷. În sfârșit, *Timpurile Noi* (*Neue Zeit*, p. 420-635), cuprind informații despre Germania în primul rând, după 1519, fără a ocoli Austria, Franța, Elveția, Anglia sau țările scandinave, ultimele rapoarte fiind despre India, istoria culturii și istoria filosofiei⁸. Lucrurile se mențin la fel în ceea ce privește structura și în anul în care Nicolae Densușianu își începe colaborarea, respectiv în 1885 (numărul IV), conținând rapoartele oficiale pe anul 1881. Diferențele constă doar în numărul contribuțiilor publicate, al unor schimbări la nivelul autorilor și al modificării evidenței paginilor. Astfel, *Antichitatea* cuprinde nouă rapoarte (I, p. 1-154), *Evul Mediu* este constituit din 37 de articole (II, p. 1-386), iar *Timpurile Noi* sunt reprezentate de 25 de contribuții (III, p. 1-300), dar care includ, printre altele, și indicii necesari identificărilor rapide⁹. Evoluția structurii și a conținutului o întâlnim în continuare, în așa fel încât numărul XII, din 1891, dar care cuprinde pentru spațiul românesc, în raportul lui Nicolae Densușianu, perioada 1882-1889, este constituit din patru părți principale distincte, fiecare cu corpusul său de pagini. Este vorba despre *Antichitate* (partea I, p. 1-170)¹⁰, cu zece teme distincte, fiecare temă împărțită la rândul ei în capitole distincte și subcapitole, *Germania* (partea a II-a, p. 1-454)¹¹, cu 33 de teme ce tratează prin subdiviziunile proprii diversitatea landurilor germane dar nu numai, *Străinătatea* (*Ausland*, partea a III-a, p. 1-320)¹², tot cu 33 de teme însă unele doar menționând autorii însărcinați cu redactarea rapoartelor, deoarece textele nu ajunseseră la timp la redacție sau nu au fost trimise deloc, astfel încât lipsesc, respectiv *Generalitățile* (*Allgemeines*, partea a IV-a, p. 1-201)¹³, cu opt grupuri tematice, printre care amintim filosofia și metodologia istorie, istoria bisericii, paleografia sau diplomatica. Așa cum am amintit deja, ultimul număr în care întâlnim o corespondență de-a lui Densușianu este structurat pe două fascicule, fiecare cuprinzând părțile, temele, capitolele și subcapitolele specifice¹⁴.

Un ultim aspect pe care dorim să-l reliefăm în această primă parte a lucrării este cel al anturajului în care va intra Nicolae Densușianu prin semnarea celor opt materiale, sau chiar numai prin simpla menționare a numelui în revistă, la capitolul *Rumänien*, în anii, mult mai numeroși, în care nu trimite colaborări. Acesta este unul extrem de elitist, fiecare țară desemnându-și unii dintre cei mai buni istorici pentru a le expune realizările în domeniul istoriografiei. Menționăm aici doar câteva nume din lista extrem de vastă și de impresionantă științific, precum C. Cipola, profesor la Universitatea din Torino; deja amintitul J. Jastrow din Berlin, F. Brandileone, specialist în istoria dreptului italian la Universitatea din Parma, R. Altamira, de la Universitatea din Oviedo, L. Batiffol, bibliotecar la Biblioteca Națională din Paris, L. Mangold docent al Universității din Budapesta, precum și o întreagă suită de alți bibliotecari, specialiști sau profesori universitari din Atena, Princeton – New Jersey, Toronto, Leipzig, Munchen etc., etc. Un studiu ulterior asupra operelor acestora și destinat influenței lor în cadrul istoriografiei universale va fi binevenit pentru a cunoaște modul în care fiecare națiune știa, dorea sau avea posibilitatea să-și pună în valoare opera științifică.

⁷ *JdG* 1878, I, 1880, p. X-XI.

⁸ *JdG* 1878, I, 1880, p. XI-XII.

⁹ *JdG* 1881, IV, 1885, p. IX-XII.

¹⁰ *JdG* 1889, XII, 1891, p. V-VIII.

¹¹ *JdG* 1889, XII, 1891, p. VIII-XIII.

¹² *JdG* 1889, XII, 1891, p. XIII-XVII.

¹³ *JdG* 1889, XII, 1891, p. XVII-XVIII.

¹⁴ *JdG* 1903, XXVI, 1905.

În acest context al emulației științifice internaționale prin filieră germană, prezentat în paginile anterioare, colaboarea lui Nicolae Densușianu la *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft* din Berlin apare ca o realizare remarcabilă. Despre cine a fost istoricul, ce nici măcar nu avea studii univeristare în istorie, el fiind jurist prin formație, s-a scris cu alte ocazii, numeroase de altfel. Fără a insista prea mult, trebuie să spunem că valoarea sa intelectuală și științifică a fost dată până la urmă de ambianța familială, de școlile prin care a trecut și de pasiunea ce i s-a inoculat prin cele mai diverse căi. Practic după o educație preliminară în cadrul familiei, el se numără printre elevii și studenții școlilor din Hațeg, Blaj și Sibiu¹⁵.

Momentul decisiv în alegerea carierei poate fi considerat anul 1877, când Nicolae Densușianu ajunge la București și abandonează practic avocatura în folosul istoriei. Pasionat deja de problemele cercetării istorice, cu toate că la început cochetase fără prea mare succes cu literatura, el abordează diferite subiecte pe care le tratează la nivelul cercetării științifice de atunci¹⁶. După stabilirea în România, el prezintă în cursul anului următor, Societății Academice primele sale încercări în domeniul istoriografiei, fapt ce conduce la încredințarea de către respectivul for a unei misiuni extrem de importante și, în același timp, solicitante fizic, aceea de a cerceta documente privitoare la istoria românilor. După 15 luni petrecute prin arhive și biblioteci din Transilvania și Ungaria reușește să adune 38 de volume de acet sau regeste depuse astăzi la Biblioteca instituției¹⁷. Prima recunoaștere a valorii muncii sale are loc pe data de 15 aprilie 1880, când, la vârta de 34 de ani, este ales membru corespondent al Academiei Române¹⁸. Tot în acel an obține și funcția de bibliotecar – arhivar în cadrul bibliotecii acesteia, suplinindu-l astfel pe Ioan Bianu, plecat la studii în străinătate¹⁹.

Rezultatele campaniei de cercetare în străinătate se regăesc în anul 1884 în apariția lucrării *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria, 1784-1785. Scrisă pe baza documentelor oficiale*, monografie istorică în care utilizează aproximativ 700 de documente originale²⁰. Datorită acestor calități, care reușeau să îmbine munca de teren cu producția istoriografică de primă importanță, Academia Română, prin comisia coordonată de D. A. Sturdza, îi încredințează o a doua misiune importantă, și anume strângerea documentelor ce urmau să fie publicate în colecția referitoare la relațiile țărilor române cu vecinii. Principala motivație era dată de faptul că, istoricul ardelean cercetase deja o bună parte din materialul respectiv, și anume cel regăsit în colecțiile de documente maghaire, polone și slavo-meridionale²¹. Abia după trei ani însă, respectând toate normele științifice de editare a unor izvoare documentare, Nicolae Densușianu reușește să dea drumul la tipar primului volum din cele șase pe care le va coordona timp pe perioada a zece ani²². Explicația e simplă: nu numai că materialele trebuiau adunate și ordonate cronologic, dar pentru o bună parte din ele a fost necesară o confruntare, printre altele, cu originalele regestelor pontificale din Arhivele Vaticanului, activitate

¹⁵ Vezi, printre altele: Rosetti 1897, p. 64; Diaconovich 1900, p. 130-131; Istrati 1912, p. 599-698; Lapedatu 2008, p. 80-108; Edroiu 2001, p. V-XV; Neagoe 1986, p. 5-37; Razba 1998, p. 143-148; Lazăr 2002, p. 27-50; DER 1964, p. 59; DE 1996, p. 57; Ștefănescu 1978, p. 123.

¹⁶ Iancu 2010, p. 165-178.

¹⁷ Ștrempel 1978, p. 98-102.

¹⁸ Rusu 1999, p. 162-163.

¹⁹ Lapedatu 2008, p. 82.

²⁰ Iancu 2009, p. 173-185.

²¹ *Ibidem*, p. 97.

²² Neagoe 1986, p. 11.

care numai la Roma i-a acordat șapte luni²³, o parte din informații regăsindu-se în Arhiva Nicolae Densușianu de la Biblioteca Academiei Române²⁴. Totodată, în timp ce pregătea primul volum de documente privitoare la istoria românilor din „Colecția Hurmuzaki”²⁵, el editează, în 1885, o altă lucrare importantă, în ton cu cerințele și mersul istoriografiei europene. Este vorba despre *Monumente pentru istoria Țării Făgărașului*, Densușianu fiind primul care apreciază la justa lor valoare documentele vechilor „țări românești” pentru a defini organizarea socială și militară a românilor în evul de mijloc²⁶.

Se observă astfel că alegerea lui Nicolae Densușianu pentru colaborarea la anuarul Societății Istoricilor din Berlin nu este un fapt aleatoriu, ci vine să recunoască valoarea unui cercetător pasionat și recunoscut pe plan intern, îndreptățit prin munca sa să reprezinte și să recomande întreaga comunitate a cercetărilor români pe plan internațional. Pentru că, trebuie spus, articolele semnate de Nicolae Densușianu sunt mai mult decât simple treceri în revistă, prin remarcile sale, uneori extrem de acide, dar și prin interpretările personale creionându-se un tablou care reda cât mai realist posibil viața științifică a românilor de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX și o integra unui curent european, făcând-o astfel cunoscută. Sunt într-adevăr rapoarte istoriografice, dar redactate în stilul eseurilor bibliografice ce permite nu doar o repertoriere ci și o privire în majoritatea cazurilor obiectivă, dar care conține uneori, destul de rar totuși, accente critice sau laudative, se sorginte subiectivă.

În concepția și metoda utilizate de către istoricul prin vocație Densușianu, acesta a fost tributar, după cum arăta Pompiliu Teodor atât concepției romantice de scriere a istoriei, tot mai contestată în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, cât și noilor tipuri de interpretare, în special spiritului critic. Astfel, se constata că „Nicolae Densușianu a fost, așa cum o arată opera, un istoric legat prin numeroase fire de tradițiile istoriografiei romantice. Prin altele însă el anunță noile atitudini critice care străbat în substanța interpretării” diferitelor momente, fenomene sau simple documente din istoria românilor²⁷. Nu ististăm aici asupra modului în care Pompiliu Teodor l-a încadrat pe Nicolae Densușianu, deoarece am făcut-o cu altă ocazie²⁸, dar dorim doar să precizăm că ambele curente științifice și-au pus amprenta asupra scrierilor istoricului din Densuș. Pe de o parte romantismul îl îndemna la căutarea, colaționarea, strângerea și, eventual, publicarea izvoarelor, iar pe de altă parte spiritul critic l-a făcut să privească totul din perspectiva veridicității și să pună un accent deosebit asupra instrumentarului de lucru, asupra aparatului critic în special. Iar faptul se întâlnește aproape în toate scrierile sale.

Revenind, colaboarea lui Nicolae Densușianu la revista Societății Istoricilor din Berlin s-a concretizat, prin urmare, în opt articole publicate primul în 1885, iar cel din urmă în 1905²⁹, deși perioada cât istoricul hunedorean a fost menționat în cuprinsul și în paginile publicației a fost mult mai mare, respectiv până la data morții sale, în 1911,

²³ Bianu 1974, p. 411-435.

²⁴ BAR AND-S, 9 (1-57).

²⁵ Burlacu 1996, p. 61-66.

²⁶ Neagoe 1986, p. 9.

²⁷ Teodor 1984, p. 20.

²⁸ Iancu 2011 a, p. 80-89.

²⁹ *JdG* 1881, IV, 1885, p. 354-360; *JdG* 1889, XII, 1891, p. 245-271; *JdG* 1890, XIII, 1893, p. 271-278; *JdG* 1891, XIV, 1893, p. 312-320; *JdG* 1893, XVI, 1895, p. 445-454; *JdG* 1896, XIX, 1898, p. 234-246; *JdG* 1897, XX, 1899, p. 352-355; *JdG* 1903, XXVI, 1905, p. 136-153.

următorul corespondent pentru România fiind numit Nicolae Iorga, fără ca acesta să ajungă însă să publice vreun raport.

Referitor la conținutul materialelor publicate în *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, fiecare dintre acestea au respectat cerințele redacției berlineze, încadrându-se în stilul și structura întregului, evoluând preactic odată cu revista. O evoluție a discursului istoric din această perspectivă am mai enunțat-o și cu alte ocazii³⁰, concluzia fiind că structura, tonul și modul de redactare a acestora sunt în relație directă cu preocupările sale din perioada redactării fiecărui articol în parte.

Lucrurile sunt extrem de vaste dacă ne raportăm, de pildă, doar la cantitatea notelor de subsol. Este vorba, teoretic, de un număr de 1005 asemenea notații, însă practic numărul acestora crește la 1041. Diferența este dată de faptul că uneori, când se referă la aceeași carte, tipărită însă în ediții diferite sau chiar în limbi diferite, recenzorul apelează la notații cu același număr, identificabile prin adăugarea de litere în ordine alfabetică. Iar cea mai mare parte din aceste note de subsol, conțin autorul și titlul lucrării analizate în textul propriu-zis, precum și toată suita de elemente necesare creionării unei imagini precise a cărții sau articolului, de la localitate, editură sau tipografie, nr. de pagini, preț și altele.

În ceea ce privește modul de prezentare a rapoartelor bibliografice, aici se impun mai multe tipuri de analize cantitative. În primul rând o analiză cantitativă a notelor, apoi o analiză a titlurilor, o analiză numerică a volumelor în sine etc, alături de considerații asupra conținutului textului propriu-zis și a discursului istoric, al metodei în sine. Dacă asupra anumitor aspecte am insistat și cu alte ocazii, din păcate și de această dată suntem nevoiți să detaliem doar anumite probleme, legate în special de detaliile „tehnice” ale articolelor, de evoluția scrierii acestora.

Astfel, primul raport³¹ cuprinde 44 de note de subsol, numerotate începând cu cifra „1” pe fiecare dintre cele șapte pagini ale revistei de-a lungul căreia se întinde. Dintre acestea, unele aduc lămuriri suplimentare față de textul propriu-zis neavând decât o legătură indirectă cu cărțile, iar alte note au în vedere publicații literare și istorice ce au adăpostit în paginilor lor diverse însemnări istoriografice. În sfârșit, cele sunt cu referire expresă la cărțile și articolele recenzate. Tot în privința acestui prin articol, trebuie spus că el nu are subcapitole disticte prin care să se trateze diferențiat anumite teme sau aspecte, textul curgând uniform și beneficiind doar de o simplă împărțire în paragrafe. Chiar și așa se observă că volumele sunt studiate și prezentate oarecum grupat, în prima parte fiind vorba despre cronică, cărora le urmează colecțiile de documente, publicarea de manuscrise, lucrări de istorie nou apărute și studiile de arheologie. Totuși, se mai cuvine făcută o precizare și anume că, spre deosebire de eseurile bibliografice ulterioare, acesta conține cele mai multe referiri la apariții editoriale anterioare anului de referință 1881. Se regăsesc astfel, cărți și publicații apărute la 1804, 1834 sau 1853, majoritatea aparținând însă deceniului opt al secolului al XIX-lea. Ca o curiozitate, trebuie amintit și faptul că la una dintre note este amintită și *Revista pentru istoria, arheologia și filologia* din perioada 1882-1883 deși, după cum spuneam, perioada de recenzare are strict în vedere anul 1881. Fenomenul se explică prin faptul că volumul respectiv va fi tipărit abia în 1885, astfel încât articolul posibil să fi fost scris în jurul lui 1884.

³⁰ Iancu 2011 b, p. 374-375.

³¹ *JdG* 1881, IV, 1885, p. 354-360.

Sistemul se modifică începând cu cel de-al doilea raport³², în principal prin continuitatea numerotării notelor de subsol (de la 1 la 161), dar și prin împărțirea textului în subcapitole, unele având titluri distincte, plasate la începutul paragrafului corespunzător, altele interpușe chiar în cuprinsul acestuia, dar evidențiate prin litere italice cu spații între ele. Din acest punct de vedere lucrările recenzate sunt grupate în 17 domenii, aranjate după cum urmează: *Publicarea izvoarelor*, *Cronici*, *Istorie politică*, *Istoria războaielor*, *Istoria bisericii*, *Cercetări speciale și monografii*, *Istoria dreptului*, *Drept internațional*, *Noutăți din arhive și biblioteci*, *Arheologie*, *numismatică*, *sigilografie*, *heraldică și genealogie*, *Critica istoriei*, *Istoria artei*, *Limba română*, *Istoria literaturii române*, *Geografie*, *Mitologie populară română și poezie populară* și *Românii din Macedonia și Serbia*. Acesta este, de altfel, și cel mai întins articol, chiar dacă după numărul de note și, implicit, cel al cărților prezentate nu este situat pe primul loc.

Și celelalte șase materiale sunt concepute pe același sistem metodologic, diferențele constând doar în dimensiunile propriu-zise ale textelor și în structura și/sau numărul subcapitolelor. Astfel, colaborarea din 1892 (XIII, pe 1890)³³ cuprinde, în următoarea ordine, 12 domenii: *Publicarea izvoarelor*, *Istoria politică*, *Istoria dreptului*, *Istoria bisericii*, *Cercetări speciale*, *Critica istoriei*, *Etnografie*, *Limba română*, *Românii din Peninsula Balcanică*, *Mitologie și poezie populară*, *Numismatică* și *Construcții de artă*, chiar dacă două dintre domenii conțin doar câte o singură referință bibliografică. Bineînțeles asemenea aspecte le întâlnim și pe parcursul celorlalte recenzii și, în special, în ultima perioadă, când sfera interesului său tinde să se limiteze la redactarea *Daciei preistorice*.

Pentru a nu mai detalia în mod exagerat și repetitiv toate aspectele privitoare la colaborarea lui Nicolae Densușianu cu revista berlineză, în continuare vom menționa doar titlurile domeniilor nou analizate, sau reîmpărțirea acestora în subcapitole distincte. Evident, nu toate articolele conțin întreaga suită de tematici. Astfel în cel de-al patrulea raport³⁴, pe lângă unele titluri deja amintite, mai apar ca subdiviziuni distincte *Colecții de documente și cronici*, *Critica izvoarelor*, *Istoria comerțului și a finanțelor*, *Istoria culturii*, *Etnografie și statistică*, *Mitologie populară și poezie populară* sau *Românii din Macedonia și Dalmația*; în următorul³⁵ mai este vorba și despre lucrări grupate în cadrul unor tematici precum *Istoria nobilimii*, *Heraldică*, *Biografii*, *Mitologie românească*, *poezie populară*, *moravuri*, *obiceiuri*, și *credințe* și *Macedo-românii*; al șaselea raport cuprinde în plus domenii precum *Izvoarele istoriei*, dar și *Generalitățile* care grupează pe lângă unele aspecte deja amintite și alte noi, intitulate *Dreptul*, *Istoria locală*, *Arheologie*, *Tradiții folclorice și balade*, precum și *Românii din Silezia*, *Moravia*, *Macedonia* și *Istria*. Acest articol este în fapt și cel mai cuprinzător din punctul de vedere al titlurilor recenzate și al notelor de subsol (251). Despre cea de-a șaptea colaborare, după cum am mai amintit și cu alte ocazii, trebuie spus că deși la cuprins³⁶ este menționat și numele lui Nicolae, în fața textului propriu-zis este trecut doar Ovid ca autor³⁷. Lăsăm deslușirea acestui aspect în seama unor cercetări ulterioare și ne încumetăm să i-l atribuim, cel puțin simbolic și până la proba contrarie, și lui Nicolae

³² *JdG* 1889, XII, 1891, p. 245-271.

³³ *JdG* 1890, XIII, 1893, p. 271-278.

³⁴ *JdG* 1891, XIV, 1893, p. 312-320.

³⁵ *JdG* 1893, XVI, 1895, p. 445-454.

³⁶ *JdG* 1897, XX, 1899, p. XV.

³⁷ *JdG* 1897, XX, 1899, p. 352.

Densușianu, mai ales că și articolul anterior fusese semnat în colaborare. În acest caz relatarea este mult simplificată, aproape telegrafică, și conține câteva subcapitole noi, intitulate *Cercetări individuale*, *Istoria familiei* sau *Literatură populară*. În sfârșit, ultimul raport, cel din 1905³⁸, Nicolae îl redactează din nou singur, grupând anumite aspecte în domenii precum *Colecțiile de izvoare*, *Cronici și cronicari*, *Pentru vechea istorie a dacilor*, *Monografii de orașe și cetăți*, *Istorie militară* (acest aspect legat în mod direct de principalele sale cercetări din ultima parte a vieții), *Genealogie și istoria nobilimii*, *Asupra cronologiei românești* sau *Limba istro și macedo-română*.

Se observă astfel, din cele enumerate mai sus, că amintitele rapoarte ale lui Nicolae Densușianu la revista Societății Istoricilor din Berlin, *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, reprezintă o remarcabilă punere în valoare a producției de carte istorică și filologică românească în contextul mai larg al istoriografiei europene de expresie germană. Demersurile ulterioare vor aprofunda diferitele aspecte ale acestei colaborări în vederea unei cât mai corecte aprecieri a scrierilor istorice ale autorului, încercându-se o reevaluare a locului pe care acesta l-a ocupat și îl ocupă în istoriografia sfârșitului de secol XIX și început de secol XX.

Fără a mai insista, dorim să încheiem prin a sublinia că identificarea și traducerea în integralitate a acestor opt comunicări prezentate de Nicolae Densușianu comunității științifice internaționale, a constituit pentru noi o prioritate, elementele conținute fiind esențiale în creionarea discursului istoric al autorului, cel puțin până în perioada finală a vieții sale, perioadă în care izolarea în care s-a complăcut l-a îndepărtat de efervescența vieții culturale românești.

Bibliografie

- | | |
|------------------|---|
| Analele AR 1885 | – <i>Analele Academiei Române</i> , Seria II, Tom. VII, 1884-1885, Secțiunea I, Partea administrativă și Dezbaterile, București, 1885. |
| BAR AND | – Biblioteca Academiei Române, <i>Arhiva Nicolae Densușianu</i> , București. |
| BAR AND-S | – Biblioteca Academiei Române, <i>Arhiva Nicolae Densușianu - Scrisori</i> , București. |
| Bianu 1974 | – <i>Scrisori către Ioan Bianu</i> , Ediție de Marieta Croicu și Petre Croicu, București, Editura Minerva, 1974. |
| Burlacu 1996 | – Ioana Burlacu, „Nicolae Densușianu și Colecția Hurmuzaki”, în <i>Densușienii, 150 de ani de la nașterea istoricului Nicolae Densușianu (1846-1911)</i> , <i>Bibliotheca Musei Devensis</i> , Restituiri IV, Deva, 1996, p. 61-66. |
| Densușianu 2001 | – Nicolae Densușianu, <i>Revoluțiunea lui Horea</i> , Ediția Nicolae Edroiu, București, 2001. |
| DER 1964 | – <i>Dicționarul enciclopedic român</i> , vol. II, București, 1964. |
| DE 1996 | – <i>Dicționarul enciclopedic</i> , vol. II, lit. D – G, București, 1996. |
| Diaconovich 1900 | – Constantin Diaconovich, <i>Enciclopedia română</i> , vol. 2, Sibiu, 1900. |

³⁸ *JdG* 1903, XXVI, 1905, p. 136-153.

- Edroiu 2001 – Nicolae Edroiu, „Istoricul Nicolae Densușianu (1846-1911)”, în Nicolae Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea*, Ediția Nicolae Edroiu, București, 2001.
- Ștefănescu 1978 – Ștefan Ștefănescu (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978.
- Iancu 2009 – Daniel I. Iancu, „Izvoare hunedorene și albaiulene folosite de Nicolae Densușianu în redactarea *Revoluțiunii lui Horea*”, în *Patrimonium apulense*, nr. IX, 2009, p. 173-185.
- Iancu 2010 – Daniel I. Iancu, „Colaborarea lui Nicolae Densușianu la ziarul *Orientul latin* de la Brașov”, în *Alt Schaessburg*, nr. 3, 2010, p. 165-178.
- Iancu 2011 a – Daniel I. Iancu, „Istoricul Nicolae Densușianu în viziunea lui Pompiliu Teodor”, în *In Memoriam Pompiliu Teodor*, editori coordonatori Simion Molnar și Florin Ilieș, Deva, 2011, p. 80-89.
- Iancu 2011 b – Daniel I. Iancu, „Nicolae Densușianu's Historical Discourse as Reflected in the Berliner Magazine *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*”, în *Transylvanian Review*, Supplement no 2, 2011, p. 265-275.
- Istrati 1912 – C.I. Istrati, „Nic. Densușianu. Viața și opera sa”, în *Analele Academiei Române*, Secțiunea Științifică, Seria II, Tom. XXXIV, 1911-1912, Memoriile Secțiunii Științifice, București, 1912.
- JdG – *Jahresberichtes der Geschichtswissenschaft*, Berlin, 1880-1916.
- JdG-on line – <http://www.jdg-online.de/ueber-uns/geschichte-der-jahresberichte>
- Lapedatu 2008 – Alexandru Lapedatu, „Activitatea istorică a lui Nicolae Densușianu (1846-1911)”, în *Alexandru Lapedatu (1876-1950). Scrieri istorice*, Ediția Camil Mureșan și Nicolae Edroiu, București, 2008.
- Lazăr 2002 – Ioachim Lazăr, *Beniamin Densușianu (1829-1915). Din viața și activitatea sa*, Deva, 2002.
- Neagoe 1986 – Manole Neagoe, „Studiu introductiv” la volumul *Nicolae Densușianu, Dacia preistorică*, Ediția Victorela Neagoe și Manole Neagoe, București, 1986, p. 5-37.
- Razba 1998 – Maria Razba, *Personalități hunedorene*, Deva, 1998.
- Rosetti 1897 – Dim. R. Rosetti, *Dicționarul Contimporanilor (Sec. al XIX-lea)*, București, Editura Lito-Tipografiei „Populara”, 1897.
- Rusu 1999 – Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române. 1866-1999. Dicționar*, București, 1999.
- Ștefănescu 1978 – Ștefănescu, Ștefan (coord.), *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978.
- Ștrempel 1978 – Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. 1, B.A.R. 1-1600, București, 1978.
- Teodor 1984 – Pompiliu Teodor, „Nicolae Densușianu, istoric al Răscoalei lui Horea”, în *Studia Univesitatis Babeș-Bolyai. Historia*, XXIX, 1984, p. 19-35.

**Nicolae Densușianu's Contribution to *Jahresberichte in der Geschichtswissenschaft*,
the Magazine of the Historians' Society in Berlin**

Abstract

The article examines how Nicolae Densușianu contributed to the magazine of the Historians' Society in Berlin, *Jahresberichte der Geschichtswissenschaft*, in the last decades of the nineteenth century and early years of the twentieth century.

In the beginning, the focus is on describing the publication and its evolution over time (one may also remember those who led it and some of those who have sent materials in the first stage of developing historiography, namely the years 1880-1916). Moreover, these passages describe the structure of the content, whereas certain features are highlighted.

The second part of this literary work has as a target of analysis the eight historiographical reports which have been sent by Nicolae Densușianu to the above-mentioned magazine in Berlin. These reports contain an almost exhaustive review of the historical and philological production of books published within the Romanian space.

The aim is mainly how different elements of this Hunedoara author's historical discourse emerge along these articles. Nevertheless, specific aspects of text construction are not avoided, such as: the number or the nature of the books reviewed and their classification in separate subchapters.